

**Εισήγησις εἰς τὴν Ἱερατικὴν Σύναξιν τῶν Ἐφημερίων τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱερᾶς
Μητροπόλεως τῆ 10ῆ Σεπτεμβρίου 2021 μέ θέμα**

**«Ὁ Ὁρθόδοξος Ναός καί τά ἐν Αὐτῷ κατά τὴν Ἱεράν Παράδοσιν»,
ὑπό τοῦ Ἱεροκήρυκος Ἀρχιμ. Ἰγνατίου, Πρωτοσυγκέλλου**

Ὁ Ναός ἄν καί συντεθειμένος ὑπό ἄψυχον ὕλην εἶναι ὅμως οἶκος Κυρίου ἐπειδὴ ἀγιάζεται διὰ τῆς Θείας Χάριτος καί μέ τὰς εὐχὰς τὰς ἱερατικάς, καί δέν εἶναι πλέον καθῶς καί οἱ ἄλλοι οἴκοι, ἀλλά ἀφιερωμένος εἶναι ἐπὶ γῆς εἰς Θεόν καί πλουτεῖ τὴν χάριν του νά ἔχη ἔνοικον αὐτόν τόν Θεόν καί τὴν δόξαν του ἐν αὐτῷ, τὴν δύναμιν καί τὴν χάριν. Διὰ τοῦτο λοιπόν δέν τόν ὀνομάζομεν οἶκον ἀπλῶς, ἀλλά Ἅγιον, ὡς ἡγιασμένον ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Παναγίου Υἱοῦ ἐν τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καί ὡς σκὴνωμα ἤδη τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Ὡς σκὴνωμα τῆς Ἁγίας Τριάδος ὁ Ἱερός Ναός πρέπει νά λάμπη ἐκ καθαριότητος καί τίποτε δέν πρέπει νά εἶναι παραμελημένον καί ἐν ἀταξίᾳ. Ἡ λάμπουσα καθαριότης του ὑπενθυμίζει εἰς τοὺς ἐκκλησιαζομένους τό καθῆκον ἵνα καί αὐτοὶ ἔχωσιν ἑαυτοὺς καθαρούς σωματικῶς καί ψυχικῶς ἀπὸ πάσης ἀκαθαρσίας. Ὁ Ἱερός Ναός ἔχει καί στολισμούς τιμῆς ἀναλόγως τῇ περιστάσει, διότι ὁ Θεός εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο καί εἰς τύπον τῆς Θείας ἀρετῆς καί δόξης· καθότι δόξα εἶναι εἰς αὐτόν καί ὠραιότης καί κάλλος καί ὁ πλοῦτος τῶν δωρημάτων του πολὺς. Δι' ἡμᾶς δέ διετάχθησαν αὐτά τὰ αἰσθητά εἰς τόν Ναόν καί ἡμᾶς εἰκονίζουσιν διότι εἴμεθα ἡμεῖς νοητοὶ εἰς τόν ἴδιον καιρόν καί αἰσθητοὶ (Συμεῶν Θεσσαλονίκης).

Ἀρχόμενοι λοιπόν ἐκ τῶν ἔσω τοῦ Ναοῦ, ἀρχὴν ποιούμεθα ἐκ τοῦ **Ἱεροῦ Βήματος**: τό ἱερώτερον μέρος τοῦ χριστιανικοῦ Ναοῦ, ἡ κεφαλὴ τοῦ ὅλου σώματος τῆς οἰκοδομῆς τῆς Ἐκκλησίας. Ὀνομάζεται καί ἄδυτον, ἄβατον, Ἁγία Ἁγίων, Πρεσβυτέρειον, Ἱερά Ταμεῖα, Θυσιαστήριον καί Ἰλαστήριον. Τοῦτο, οὐ μόνον ὑπέγκειται τοῦ ἐδάφους τοῦ λοιποῦ Ναοῦ, ἀλλὰ διατελεῖ καί ἀποκεχωρισμένον διὰ τοῦ εἰκονοστασίου ἔνδον τῶν ἀδύτων τοῦ ὁποίου δικαιοῦται νά εἰσέλθῃ ὁ ἱερεὺς. Ἐν τῷ Ἁγίῳ Βήματι οὔτε ἄνδρες κοσμικοὶ δικαιοῦνται νά εἰσέρχονται οὔτε γυναῖκες. Ἐπιτρέπεται δέ εἰς γυναῖκας μοναζούσας νά εἰσέρχονται καί νά ἀνάπτουν κηρόν καί κανδήλαν καί νά κοσμοῦν αὐτό. Ὁ νάρθηξ, λέγει ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης, συμβολίζει τὴν γῆν· ὁ καθ' αὐτὸς Ναὸς τὸν οὐρανόν· ἀλλὰ τό Ἁγιώτατον Βῆμα τὰ Ἐπουράνια. Ὁ 69^{ος} Κανὼν τῆς 6^{ης} Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀπαγορεύει «τοῖς ἐν λαϊκοῖς τελοῦσιν ἔνδον εἰσιέναι θυσιαστηρίου». Ὁ 3^{ος} Ἀποστολικὸς Κανὼν ἀπαγορεύει τὴν εἰς τό Ἱερόν εἰσαγωγὴν μέλιτος, γάλακτος, ὀρνίθων, ζώων καί ὀσπρίων τὰ ὅποια ὑπενθυμίζουν τὰς προσφορὰς τῶν Ἰουδαίων. Ἐπιτρέπει δέ μόνον σταφυλὰς καί νέα χίδρα, δηλαδή δημητριακὰ πρωτογενῆ διὰ τὴν πρὸς τό Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας συγγένειάν των. Τό Ἅγιον Βῆμα κατέχει πάντοτε τοῖς παρ' ἡμῖν Ὀρθοδόξοις τὴν ἀνατολικωτέραν τοῦ Ναοῦ πλευράν, ἵνα οἱ χριστιανοὶ πρὸς αὐτόν τό τιμιώτερον μέρος προσβλέποντες προσεύχονται. Ὁ Μ. Βασίλειος ἀναφέρει «πάντες ὀρῶμεν κατὰ ἀνατολὰς ἐπὶ τῶν προσευχῶν, ὅτι τὴν ἀρχαίαν ἐπιζητοῦμεν πατρίδα, τὸν παράδεισον ὃν ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς ἐν Ἐδέμ κατὰ Ἀνατολὰς». Ἡ Μωσαϊκὴ σκηνὴ εἶχε τό Ἰλαστήριον κατὰ Ἀνατολὰς. Ὁμοίως καί τὴν Δευτέραν Παρουσίαν ὀψόμεθα κατὰ Ἀνατολὰς.

Στό κέντρον αὐτοῦ εὐρίσκεται τό **Ἅγιον Θυσιαστήριον**. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὑπαινίσσεται αὐτό ὅταν διακηρύσσει ὅτι «οὐ δυνάμεθα τραπέζης Κυρίου μετέχειν καί τραπέζης δαιμονίων» καί ὅτι «ἔχομεν θυσιαστήριον ἐξ οὗ φαγεῖν οὐκ ἔχουσιν ἐξουσίαν οἱ ἐν τῇ σκηνῇ λατρεύοντες». Ὅλοι δέ οἱ Ἅγιοι Πατέρες ποιοῦνται λόγον περί αὐτοῦ ὀνομάζοντες αὐτό οὐδέποτε βωμόν, παρεκτός τοῦ Συνεσίου ἐφ' ἅπαξ, συχνάκις δέ θυσιαστήριον, τράπεζα καί ἄλλα ἢ τό περιβάλλουν μέ ποιητικότερας ἐκφράσεις, ὅπως «Καθέδρα Θεοῦ, Σκήνωμα τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, μνήμα Χριστοῦ, ἀναύπασις Θεοῦ». Πασῶν ὅμως τῶν μνημονευθεισῶν ὀνομασιῶν ἡ συνηθεστέρα καί ἐκφραστικωτέρα εἶναι ἡ Ἁγία Τράπεζα διότι δι' αὐτῆς σημαίνεται ὅτι ἐπ' αὐτῆς θύεται καί τοῖς βροτοῖς εἰς βρῶσιν προσφέρεται ὁ Ἰησοῦς. Ἡ θέσις τῆς Ἁγίας Τραπέζης δέν εἶναι ὁ τοῖχος ὡς συμβαίνει εἰς τούς ναούς τῶν Δυτικῶν, ἀλλά τό μέσον καί κέντρον τοῦ Ἱεροῦ Βήματος ὅπως κατά τόν ψαλμωδόν (κε' 6) οἱ ἱερεῖς κυκλῶσι τό θυσιαστήριον τοῦ Ὑψίστου, ἀφίκηται δέ τόπος ὀπισθεν διά τό σύνθρονον. Ὅτι ἡ θέσις αὐτή εἶναι ἡ μόνη σύμφωνος μέ τήν ἀρχαιότητα μαρτυρεῖ καί παλαιός ἱστορικός, γράψας ὅτι ὁ Παυλῖνος ὁ Ἐπίσκοπος Τύρου «τό τῶν Ἁγίων Ἅγιον θυσιαστήριον ἐν μέσῳ ἔθηκεν». Ἐν μέσῳ δέ ὄχι βεβαίως τοῦ Καθολικοῦ, ἀλλά τῶν ἀδύτων καί τοῦ ἱερατείου. Αἱ Ἅγιοι Τράπεζαι τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων ἦσαν ἀναντιρρήτως ξύλινοι, διότι ξυλίνη ἦτο καί ἡ Τράπεζα τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου. Γρήγορα ὅμως τό ξύλον, ἀντικατεστάθη ἀπό τό μάρμαρον ἀφ' ἧς ἡ Θεία Λειτουργία ἤρχισε νά τελεῖται ἐπί τῶν τάφων τῶν Μαρτύρων κατά τούς διωγμούς. Ὁ Γρηγόριος Νύσσης γράφει ὅτι γενικῶς καί ἀνεξαιρέτως «τό θυσιαστήριον λίθος ἐστί κατά φύσιν κοινός ἀποκαθιστάμενος Τράπεζα Ἁγία, οὐκέτι παρά πάντων ψηλαφωμένη

εύθυσ ὡς τῆ τοῦ Θεοῦ θεραπεία καθιερωθῆ καί τήν εὐλογίαν δεχθῆ. Ἡ συσχέτισις τῶν διά τοῦ ἑαυτῶν αἵματος πηξάντων τά Ἐκκλησιαστικά θεμέλια μετά τοῦ ἑσαεί Μελιζομένου καί μηδέποτε Διαιρουμένου Ἀρχηγοῦ των ἐξηκολοῦθησεν ἐν τοῖς Ὁρθοδόξοις Ναοῖς, ἐξακολουθεῖ καί θά ἐξακολουθεῖ εἰς τούς αἰῶνας, μηδεμιᾶς Ἁγίας Τραπέζης καθαγιαζομένης ἄνευ τῆς ὑπ' αὐτῆς ἀποθέσεως μαρτυρικῶν Λειψάνων». Ἡ Ἀποκάλυψις (ΣΤ' 9) εἶδεν ἐν ὁράματι ὑποκάτω τοῦ θυσιαστηρίου τάς ψυχάς τῶν ἐσφαγμένων διά τόν λόγον τοῦ Θεοῦ. Κατά τόν Ἅγιον Ἀμβρόσιον, «ἄν ὁ Χριστός ὁ ὑπέρ πάντων παθῶν εἶναι ἐπί τοῦ θυσιαστηρίου, οἱ Μάρτυρες οἱ τῶ ἐκείνῳ πάθει λυτρωθέντες ὀφείλουσι νά εἶναι ὑπό τό θυσιαστήριον». Ὁ 7^{ος} Κανὼν τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου διατάσσει «ὅσοι οὖν σεπτοί Ναοί καθιερώθησαν ἐκτός Ἁγίων Λειψάνων Μαρτύρων ὀρίζομεν ἐν αὐτοῖς κατάθεσιν γενέσθαι Λειψάνων μετά τῆς συνήθους εὐχῆς. Ὁ δέ ἄνευ Ἁγίων Λειψάνων καθιερωῶν Ναόν καθαιρείσθω». Ὁ 83^{ος} Κανὼν τῆς ἐν Καρθαγένῃ πολύ πρό τῆς ἐβδόμης Οἰκουμενικῆς, ἐκέλευσεν Ἐκκλησίαν ἐν ᾧ οὔτε σῶμα οὔτε Λείψανον ἀπόκειται Μάρτυρος καταστρεφέσθω».

Αἱ πλουσιώτεροι Ἐκκλησίαι προσέτρεξαν καί ἐνέδυσαν τήν Ἁγίαν Τράπεζαν εἰς τιμιώτερα ὑλικά ἀπό τό ξύλον καί τόν λίθον. Ἔτσι ἡ Ἁγία Τράπεζα τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων Κωνσταντινουπόλεως ἦν ὠκοδόμησεν ὁ Ἰουστινιανός, ἧτο ἀργυροκεχρυσωμένη· ἐκ χρυσοῦ καί λίθων ἡ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐκ χρυσοῦ φέρεται εἰς τό παρεκκλήσιον τοῦ Παλατίου κ.λπ.. Ἡ Ἁγία Τράπεζα στηρίζεται ἐπί ἐνός κίονος, ὀνομαζομένου «φυτόν» ἢ «κάλαμος» κατά τόν Συμεών- τυπῶν τόν ἕνα Χριστόν- ἢ ὑπό πέντε κίωνων συμπεριλαμβανομένων καί τῶν Εὐαγγελιστῶν.

Κύκλοθεν δέ τοῦ Θυσιαστηρίου ἐπί τῆς πλακός ἢ ὑπό τό δάπεδον ὑπάρχει τό λεγόμενον θαλασσίδιον- ἐκ τῆς θαλάσσης- ἦτοι αὐλακος ἦν ὁ Προφήτης Ἡλίας διήνοιξε κύκλοθεν τοῦ δωδεκαλίθου θυσιαστηρίου εἰς τό Κάρμηλον ὄρος πρὸς καταισχύνην τῶν ὄπαδῶν Βαάλ, χρησιμεῦον δέ διά τήν ἀπορρόφησιν τῶν ὑδάτων τῶν ἐγκαινίων καί τῆς ἀποπλύσεως τῆς Ἁγίας Τραπέζης, ἦτοι τό πάλαι ἐγένετο κατά τήν Μ. Πέμπτην. Ὑπερθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης εὐρίσκεται τό Κιβώριον ἢ Κουβούκλιον σκέπον τά ὑπ'αὐτό. Τό Κιβώριον εἶναι εἰς τύπον τῆς Κιβωτοῦ τοῦ Νῶε, εἰκονίζον τόν οὐρανόν, ἐνῶ τό σκεπόμενον ἱερόν ἔδαφος εἰκονίζει τήν γῆν ἐν ᾧ πληροῦται καί ὁ προφητικός λόγος λέγων «εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς.» Ὡς πρὸς τόν ἀριθμόν ἀπό τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μία Ἁγία Τράπεζα ἐπιτρέπεται ἐν ἐκάστῳ Ναῶ ἵνα μία λειτουργία προσφέρηται ἐφ' ἅπαξ τῆς ἡμέρας.

Ὁ συγχρωτισμός Ἀνατολῆς καί Δύσεως ἐνεθάρρυνε ἐν τῷ αὐτῷ Ναῶ περισσότερα τοῦ ἐνός Θυσιαστηρίων, πλήν ὅμως ἡ Ὁρθοδοξία δέν ἀπεμακρύνθη τῆς ἀρχαίας συνηθείας χωρίσασα διά λεπτοῦ χωρίσματος τά παραπληρωματικά ἀπό τοῦ Κεντρικοῦ, ἵνα φυλάσσηται ἡ ἀρχαία παράδοσις ὅπως γράφει ὁ Νικόλαος Βούλγαρις κατά τόν 17^{ον} αἰῶνα. Ὁ Ἅγιος Ἰγνάτιος συνιστᾷ «σπουδάζεται μία Εὐχαριστία χρῆσθαι, ἐν Θυσιαστήριον ἐν τῷ Ναῶ ὡς εἰς ἐπίσκοπος». Ἡ Δυτική Ἐκκλησία καί ἐδῶ ἔχει περιφρονήσῃ τήν παράδοσιν ὡς φαίνεται ἐν τοῖς Ναοῖς αὐτῆς ὡς τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἐν Ρώμῃ, ἐντός τοῦ ὁποῦ πλήν τοῦ μεγάλου ὑπάρχουν ἀκόμη 25 Θυσιαστήρια. Κατά τήν σήμερον διαμορφωθεῖσαν παράδοσιν καί τάξιν, καί ὑπό τῆς Ἐκκλησίας υἱοθετηθεῖσα οὐχί κατά πολλά διαφέρουσα τῆς ἀρχαίας, ἡ Ἁγία Τράπεζα πρέπει νά εἶναι κανονικῶν διαστάσεων· τό ὕψος της νά

είναι ένα μέτρον από τό δάπεδον, νά είναι κεκαλυμμένη μέ τά ειδικά καλύμματα κατασάρκιον ένδυτή καί λοιπά. Επί τῆς Ἁγίας Τραπέζης υπάρχουν α) τό Ἅγιον Ἄρτοφόριον, β) τό Ἱερόν Εὐαγγέλιον, γ) τό Ἄντιμνήσιον, εντός τοῦ ὁποίου πρέπει νά ὑπάρχη ἡ μοῦσα ἐκ σπόγγου φυσικοῦ, δ) Σταυρός εὐλογίας, ε) Λειτουργική φυλλάδα κατ' οἰκονομίαν, στ) δύο κηροπήγια. Κατά δέ τάς ἐορτάς κοσμεῖται καί τό Θυσιαστήριον διά πολυτίμου κόσμου. Ἐπίσης τό Ἄρτοφόριον καί τά κηροπήγια καλόν θά εἶναι νά εὐρίσκονται ἐπί κρυστάλλου ἔχων μῆκος ὅσον τῆς Ἁγίας Τραπέζης καί πλάτος 30-35 ἑκατοστά. Οὐδεμίαν θέσιν ἔχει εἰς τήν Ἁγίαν Τράπεζαν ἡ καινοφανής συνήθεια τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ νάυλον ἢ τοῦ κρυστάλλου δι' ὅλην τήν Ἁγίαν Τράπεζαν. Λευκή ὀθόνη συμβολίζουσα τό Ἄρχαῖον Εἰλητόν δύναται νά καλύπτῃ τά βαρύτιμα καλύμματα, ἡ ὁποία καί εὐκόλως καθαρίζεται καί ὑπό τῆς παραδόσεως ἐνδείκνυται. Δυστυχῶς ὅμως σέ πολλούς Ναούς παρουσιάζεται ἀλγεινή κατάστασις ἐπί τοῦ Θυσιαστηρίου: ὑπάρχουν διάφορα ἀντικείμενα ἀπό στυλό μέχρι σφραγίδας, πρωτόκολλα καί ἄλλα, τά ὁποῖα ὄχι μόνον ἀπέχουν τοῦ οἰκείου τόπου ἀλλά τό λιγώτερον βεβηλώνουν τό ἴδιον τό Θυσιαστήριον.

Τό Σύνθρονον εὐρίσκεται ὀπισθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης. Ἀπό τό ὄνομα δηλοῖ ὅτι δέν ἁποτελεῖται ἀπό ἕναν καί μόνον θρόνον, ἀλλά ἀπό πολλούς συνημμένους μετ' ἀλλήλων. Τούτων ὁ μεσαῖος καί σχετικῶς ὑψηλότερος ὀνομάζεται ἄνω καθέδρα καί ἀνήκει εἰς τόν Ἐπίσκοπον τόν πάντοτε χαίροντα τό δικαίωμα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς προεδρίας. Τό Σύνθρονον κατὰ τόν Συμεών συμβολίζει τήν «Ἐπουράνιον τοῦ Ἰησοῦ καθέδραν». Τό Σύνθρονον σήμερον ἔχει περιπέση σχεδόν

σέ ἀχρησίαν καθ' ὅτι ὁ Ἐπισκοπικός θρόνος ἔχει μεταφερθῆ καί συμπτυχθῆ μετά τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Ναοῦ στούς μετά τήν Ἄλωσιν χρόνους.

Ἡ πρόθεσις καί τό Διακονικόν κατέχουν τάς δύο πλευράς τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τήν πρός τά ἀριστερά ἢ πρώτη, τήν πρός τά δεξιὰ τό δεύτερον. Ἀναλογοῦσι δέ πρός τά ἀρχαῖα παστοφόρια τά ἐκατέρωθεν τοῦ Ναοῦ καί πρός Ἀνατολάς ὅπου ἐφυλάσσοντο τά σκεύη, οἱ προσφορές, τῶν πιστῶν, τά ἄμφια, τά καλύμματα καί ἄλλα. Τά ἀνωτέρω ἀπό τῶν παλαιῶν Ἐκκλησιολόγων καλοῦνται παραβήματα.

Ἡ Πρόθεσις ὑπενθυμίζει τήν χρυσοῦν Τράπεζαν τῆς σκηνῆς τοῦ Μαρτυρίου ἐφ' ἧς ἄρτοι διά παντός ἦσαν προτεθειμένοι ὡς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ἄρα χρησιμεύει εἰς τό νά προτίθενται ἐπ' αὐτῆς ὁ ἄρτος καί ὁ οἶνος τά δῶρα τά προσφερόμενα ὑπό τῶν χριστιανῶν πρός τέλεσιν τῆς Θείας Μυσταγωγίας. Ὀνομάζεται δέ ἐπίσης καί Προσκομιδή καί παρατραπέζιον. Ἡ Πρόθεσις, ἐξηγεῖ ὁ Συμεών, «τήν Βηθλεέμ καί τό σπήλαιον διαγράφει ὅθεν καί ἐν γωνία ἐστί. Τό ἐν γωνία οὖν τοῦτο δηλοῖ, τήν τῆς πρώτης παρουσίας πτωχίαν τοῦ Ἰησοῦ καί τό πενιχρόν τοῦ χωρίου καί ἀφανές σχεδόν τοῦ σπηλαίου καί αὐτοσχέδιον».

Το Διακονικόν εἶναι προορισμένον ὅπως οἱ Διάκονοι φυλάττωσιν ἐν αὐτῷ τά Ἱερά σκεύη, ἄμφια, καί λοιπά τοῦ Ναοῦ κειμήλια. Ἀποτελεῖ ἱερόν μέρος τοῦ Ναοῦ καθ' ὅτι ἐν αὐτῷ φυλάττονται πάντα τά καθηγιασμένα ἐκ τῆς Λατρείας. Τό Διακονικόν ἔχει ὀνομασίες πλείονας τῆς μιᾶς· ὀνομάζεται Σκευοφυλάκιον διά τά σκεύη καί τά κειμήλια. Ὀνομάσθη «Μινσατώριον» ἤγουν Τραπεζαρία, διότι οἱ ψάλται κατά τάς ἀγρυπνίας ἐγεύοντο ἄρτου καί οἴνου πρός ἐνίσχυσιν. Ἐπίσης «Μουτατώριον», ἤγουν ἀποδυτήριον, διότι ἐνταῦθα οἱ ἱερεῖς ἤλλασσον τάς στολάς

προετοιμαζόμενοι διά τήν Λειτουργίαν. Κατά τήν σήμερον, ἐντός τῆς Προθέσεως πρέπει νά ὑπάρχουν εἰκόν εἰκονίζουσα τήν Ἄκραν Ταπείνωσιν, τό Ἅγιον Ποτήριον, τό Ἅγιον Δισκάριον, ἡ λαβίς, ἡ λόγχη, τά καλύμματα τῶν Τιμίων Δώρων, τό δοχεῖον τοῦ ζέοντος ὕδατος μετά πινακίου, δύο κρυστάλλιναι φιάλαι τοῦ αὐτοῦ μεγέθους διά τόν οἶνον καί τό ὕδωρ, ὁ σπόγγος ὅστις μετά τήν Κατάλυσιν τίθεται ἐντός τοῦ Ἁγίου Ποτηρίου, τά πορφυρά μανδήλια, τα λεγόμενα «Μάκτρα», καί ἕνα κηροπήγιον ἢ κανδήλα.

Ὑπό τήν ἔκφρασιν **Ἱερά Σκεύη** ἐννοοῦμεν μέν καί ἄλλα σκεύη τοῦ Ναοῦ, ἥτοι τό μυροδοχεῖον, τήν κολυμβήθραν καί ἄλλα. Κατ' ἐξοχήν ὁμως ἐννοοῦμεν τά Ἅγια Δισκοπότηρα καί τά ἐξαρτήματα αὐτῶν Λόγχη, Ἀστερίσκον, Ζέον, Λαβίδα καί Ἄρτοφόριον.

Ἀνέκαθεν ἡ ἀξία τοῦ Ποτηρίου καί τοῦ Δίσκου ἦτο πολύτιμος. Ὅμως ὑπῆρξαν καροί λόγω πενίας, πολέμων πού τά πολύτιμα σκεύη ἀντικατεστάθησαν ἀπό μολύβδινα ἢ ξύλινα. Ξύλινον ποτήριον μετά δισκαρίου τοῦ 14^{ου} αἰῶνος σώζεται στη Μονή τοῦ Ἁγίου Σεργίου Ρωσίας τό ὁποῖον χρησιμοποιοῦσε κατά τήν Θεῖαν Λειτουργίαν ὁ Ἅγιος Σέργιος ὁ καί κτήτωρ αὐτῆς. Ἐξ ἀρχῆς ἐδίδετο ἰδιαίτερα προσοχή ὅπως μαρτυρεῖ ὁ Τερτυλλιανός, ὥστε τό σχῆμα καί ἡ ἀξία τῶν Ἱερῶν Σκευῶν νά διαφέρῃ τῶν οἰκιακῶν ποτηρίων καί πινακίων διά νά μήν ἐπαναληφθῇ ἡ θεοστυγῆς ἁμαρτία τοῦ Βλτάσαρ ὁ ὁποῖος τά Ἱερά Σκεύη τῶν Ἱεροσολύμων τοῦ Ναοῦ τοῦ Σολομῶντος τά ἐλογάριασε ὡς κοινά. Ἀναφέρει ἐπίσης ὁ Τερτυλλιανός ὅτι ὁ κάλυξ τῆς Θεῖας Εὐχαριστίας ἔφερε γεγλυμένας παραστάσεις, ὡς τόν Καλόν Ποιμένα καί ἄλλα.

Ἐπίσης, κατά τόν διωγμόν τοῦ Οὐαλεριανοῦ συνέλθη ὁ Ἀρχιδιάκονος τῆς Ἐκκλησίας ἐν Ρώμῃ Λαυρέντιος (+258) ἀπό τόν ὁποῖον ἐζήτησαν οἱ εἰδωλολάτραι τά πολύτιμα Σκεύη τῆς Ἐκκλησίας ἐπί ποινῆ θανάτου. Ἐκ τῶν ἄνω συμπεραίνεται καί δίδεται ἀποστομωτική ἀπάντησις εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι διαθέτουν τά πολύτιμα διά τόν ἑαυτό τους, διά τόν Θεόν δέ τά εὐτελέστερα, ὅτι καί στούς δύσκολους καιρούς δέν ἦσαν οἱ χριστιανοί ἀδιάφοροι πρός τό ποιόν τῶν ἱερῶν Σκευῶν. Ἐπίσης κατά τās ἡμέρας ἐκείνας τοῦ Ἱεροῦ Χρυσσοστόμου τόσην σημασίαν ἀπέδιδον εἰς τήν ὑλικήν τοῦ Θυσιαστηρίου καί τῶν Σκευῶν λαμπρότητα, ὥστε κατήντων μέχρι τοῦ νά ἀποδώσι τās τās χήρας ἵνα ποτήριον χρυσοῦν καί λιθοκόλλητον τῆς Ἁγίας Τραπέζης προσενέγκωσιν, ὅπερ ὁ Ἅγιος Πατήρ ἔψεγε δριμέως ἀπαιτῶν χρυσοῦν τήν μολύβδινην καί ὀστράκινην ψυχήν. «Τί δέ; Οὐχ ὀρθῶς τά ἡμῖν εἶναι δεῖ τās ψυχάς τούτων ἀγιωτέρας καί λαμπροτέρας».

Σύν τῷ χρόνῳ ὡς μαρτυρεῖται ἐν τῷ ποτηρίῳ τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ τοῦ Δ' (1068-1071) διεκοσμήθησαν ἔτι πλέον διά διαφόρων παραστάσεων καί Ἁγίων, ὡς τῆς δεήσεως τῶν Εὐαγγελιστῶν καί ἄλλων. Τέλος, τό Ἅγιον Ποτήριον τυποῖ τό ποτήριον τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου ἐντός τοῦ ὁποίου ὁ Σωτήρ ἱερούργησεν τό Ζωοποιῶν αἷμα του. Ὁ Δίσκος ἢ Δισκάριον ἦτο πάντοτε κατά τό σχῆμα στρογγυλός. Δίσκοι τετράγωνοι εἰς τήν καθ' ἡμᾶς Ἀνατολή εἶναι ἄγνωστοι. Ὁ δίσκος, ἐρμηνεύει ὁ Ἅγιος Γερμανός, «τόν κύκλον τοῦ οὐρανοῦ ἐμφαίνει ἐν μικρᾷ περιγραφῇ, τόν νοητόν Ἥλιον Χριστόν χωρῶν». Ὁ Συμεών προσθέτει «τυποῖ τόν οὐρανόν καί διά τποῦτο κυκλοτερής ἐστί καί τόν τοῦ οὐρανοῦ κατέχει Δεσπότην». Τίποτε δέν εἶναι ἱερώτερον διά τούς χριστιανούς ὡς τά Ἅγια Δισκοπότηρα τά

ἀμέσως ὑπουργοῦντα τό ἱερώτερον Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ἀναδεικνύεται ἡ ἱερότης των ἐκ τῶν εὐχῶν τοῦ εὐχολογίου πρὸς ἐγκαινισμὸν εἰς τὰς ὁποίας παρακαλεῖται ὁ Θεὸς νὰ καταπέμψη στὸν Δίσκο τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ ἵνα ἐν αὐτῷ σφαγιαζῆται ὁ Ἄμνος καὶ προσφέρεται τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ στούς πιστοὺς προβιάζον αὐτούς ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν. Ἐπὶ δέ τό ποτήριον τό Ἅγιον Πνεῦμα ἵνα ἐν αὐτῷ μεταδίδωται τό Τίμιον Αἷμα δι' οὗ ἔλεος ἐξεχύθη ἐπὶ τῷ ποιμνίῳ». Διὰ αὐτὴν τὴν ἱερότητα δέν ἐπιτρέπεται νὰ ἐγγίζονται εἰ μὴ ὑπὸ τῶν κληρικῶν καὶ τούτων εὐλαβουμένων, οὔτε νὰ δεικνύονται εἰς Ἄλλοθρήσκους. Φρικιάζει κανεὶς διαβάζοντας τὸν ἱστορικὸν Δοῦκα διὰ τὴν βεβήλωσιν τῶν Σκευῶν τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅτε οἱ Τοῦρκοι ἐν συμποσίοις καθήμενοι, ἔτρωγον φροῦτα ἐντὸς τῶν Ἱερῶν Δίσκων καὶ ἔπινον ἀκρατον ἐντὸς τῶν Ἱερῶν Κρατήρων.

Ἡ **Λόγχη** κατὰ Γερμανὸν εἶναι ἀντὶ τῆς λόγξης τῆς κεντησάσης τὸν Χριστὸν ἐν τῷ Σταυρῷ. Ὁ Θεόδωρος Στουδίτης καλεῖ αὐτὴν Ἱερατικὴν Λόγχην, ὁ Θεόδωρος Ἀνδίδων καὶ ὁ ψευδο-Σωφρόνιος κατὰ τοὺς ὁποίους ὡσπερ ὁ ὑπεράγιος Θεὸς σάρκα ἐκ τῆς Παρθένου προσλαβόμενος ἐν μιᾷ ὑποστάσει τέλειος ἦν Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁμοιος χωρὶς ἁμαρτίας, οὕτω καὶ τό Κυριακὸν Σῶμα ὡς ἐκ τινός κοιλίας καὶ σαρκός τοῦ παρθενικοῦ σώματος τοῦ ὄλου ἄρτου φημί τῆς εὐλογίας καὶ τῆς προσκομιδῆς παρά τοῦ Διακόνου ὡς ἡ Ἐκκλησία παρέλαβε. Διατέμεται σιδήρῳ τινὶ ὄνπερ καὶ λόγχη λέγουσιν εἰ καὶ μήπω ταύτης ἐστὶν ὁ καιρὸς καὶ οὕτως ἰδιοὑποστάτως ἐκ μέσου τοσαύτως ἀφαιρεῖται. Ὁ Καβάσιλας ἀναφέρει μετὰ τοῦτο καὶ ὡς ἐπὶ τὰ δεξιὰ μέρη κεντεῖ τὸν ἄρτον, τὴν πληγὴν τῆς πλευρᾶς. Ἐκεῖνας

διηγούμενος τῇ τοῦ ἄρτου πληγῇ διά τοῦτο γάρ καί τό πλήττον σιδήριον λόγχην καλεῖ καί εἷς σχῆμα λόγχης αὐτό ἔχει πεπονημένω ἵνα ἐκείνης ἀναμιμνήσκη τῆς λόγχης.

Ἡ ἀρχαιοτέρα μαρτυρία τοῦ **Ἀστερίσκου** εὐρίσκεται τόν 12^{ου} αἰῶνα καί εἶναι τοῦ συγγράφαντος τήν ἐκκλησιαστικήν ἱστορίαν τῶν ἐν τῇ Θεῖα Ἱεουργία τελουμένων· ὁ 323^{ος} κώδιξ τῶν Παρισίων τοῦ 15^{ου} αἰῶνος παρέχει ἐν τῇ Προσκομιδῇ τήν ὁδηγίαν: «ἐπιτίθησιν ὁ ἱερεύς τόν ἀστερίσκον ἐπάνω τῶν ἁγίων ἄρτων λέγων τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοί ἐστερεώθησαν» . Ἀλλά καί ὁ Καβάσιλας εἰς τό σημεῖον τῆς Προσκομιδῆς συγκολλᾷ τό Εὐαγγελικόν. «Καί ἐλθὼν ὁ ἀστήρ μετὰ τοῦ ψαλμικοῦ τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοί ἐστερεώθησαν». Ὅποτε συμπεραίνομεν ὅτι ἀρχικῶς μὲν καί κυρίως ὁ ἀστερίσκος ἐτύπου τόν ὅλον ἕναστρον οὐρανόν εἰδικώτερον δέ καί τόν ἐπί τῇ γεννήσει τοῦ Χριστοῦ ὅπερ καί ὁ Συμεών λέγει: «ὁ λεγόμενος ἀστερίσκος καί τούς ἀστέρας ὅλου τοῦ οὐρανοῦ καί αὐτόν τόν ἐπί τῇ γεννήσει τοῦ Χριστοῦ δηλοῖ».

Τῆς αὐτῆς ἡλικίας μέ τόν ἀστερίσκον εἶναι τό κοινῶς καλούμενον **Ζέον**, ὡς ἐκ τοῦ δι' αὐτοῦ εἰς τό ποτήριον ἐκχυνόμενον ζέοντος ὕδατος. Πρῶτος κάνει περί αὐτοῦ λόγον ὁ Θεόδωρος ὁ Ἀνδίδων καί ἀκολουθοῦν ὁ Βαλσαμών, ὁ Καβάσιλας, ὁ Νικηφόρος Β' Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Ματθαῖος ὁ Βλάσταρις καί ὁ Συμεών Θεσσαλονίκης. Τήν εἰς τό Ποτήριον ἐμβολήν τοῦ ζέοντος ὕδατος ἐπί τῇ προσεγγίσει τῆς Ἁγίας Κοινωνίας ὁ Καβάσιλας ἐξηγεῖ ὡς δηλοῦσαν μυστικῶς τήν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπί τήν Ἐκκλησίαν Κάθοδον. Ὁ Θεόδωρος Ἀνδίδων ἀναφέρει ὅτι ἡ εἰς τό ποτήριον ἔγχυσις ζέοντος ὕδατος εἶναι οἰονεῖ πιστοποιήσις καί μαρτυρία ὅτι ὡς ἐκ

ζωῆς προῆλθον τῆς Θείας πλευρᾶς ἀμφοτέρα θερμότητος πεπληρωμένα. Διά τό ζέον ὕδωρ μεγάλας διενέξεις ἔγιναν ἀπό τούς Ἀρμενίους καί Λατίνους κατά τῶν Ὁρθοδόξων ὡς μήτε ἀπό Εὐαγγελικῆς μήτε ἀπό Κανονικῆς παραγγελίας παραδοθείσης ἀλλ' ὁ Βαλσαμών ἀντικρούων αὐτούς ἐξηγεῖ ὅτι τό ζέον προστιθέμενον τήν δι' ὕδατος καί οἴνου ἔνωσιν τοῦ Ἁγίου Ποτηρίου οὐ μεταβάλλει ὅτι δ' οὐκ ἔστιν ἕτερον τι παρά ὕδωρ. Βάλλεται δέ εἰς πληροφορίαν τοῦ εἶναι ζωοποιά τά ἀπό τῆς Ἁγίας πλευρᾶς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ρεύσαντα, τό αἷμα δηλονότι καί τό ὕδωρ καί μή νεκρά. Εἰ δέ τις εἶπη καί διατί πρό τοῦ ἁγιασθῆναι τό Ἅγιον Ποτήριον οὐ βάλλεται τό ζέον εἰς τήν Ἐνωσιν ἀλλά μετά τόν ἁγιασμόν ἀκούσει ὅτι ἐάν ἐβάλλετο τό ζέον κατά τόν καιρόν τῆς ἐνώσεως ἔμελλε καταψύχεσθαι μέχρι τῆς τῶν Ἁγίων Μεταλήψεως καί ἀποτελεῦτα τό πρᾶγμα εἰς τόν πρότερον λόγον». Ὁ Ἅγιος Νικηφόρος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ὁ Β' λέγει εἰς τόν Κανόνα του ὅτι οὐ χρή ἄνευ θερμοῦ λειτουργῆσαι πρεσβύτερον εἰ μή κατά πολλήν περίστασιν καί εἰ οὐδαμῶς εὐρίσκεται θερμόν.

Ὡς γνωστόν, ὁ ἀρχαῖος τρόπος τοῦ μεταλαμβάνειν ἦτο ὁ μέχρι τοῦ νῦν παραμένων τοῖς ἱερεῦσι. Διά λόγους ὅμως πρακτικούς καί εὐλαβείας ἐνωρίς εἰσέρχεται εἰς χρῆσιν καί ἡ γνωστή **Λαβίδα**. Δέν δυνάμεθα νά καθορίσωμεν ἐπ' ἀκριβῶς τήν εἰσαγωγὴν αὐτῆς. Ἀφ' ἑνός ὁ Ἅγιος Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων κατά τόν 7^{ον} αἰῶνα διαγράφων τόν βίον τῆς Ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας μᾶς παρουσιάζει τόν ἀββά Ζωσιμά ἀμφοτέρα τά εἶδη τῆς Θείας Μεταλήψεως ἐν τῷ Ποτηρίῳ ἐγκαταμιγνύοντα καί ἀναγκαζει ὑμᾶς νά ὑποψιασθῶμεν τήν χρῆσιν λαβίδος. Ὁ ἱστορικός Ρενοδώτιος μᾶς βεβαιοῖ ὅτι τό κοχλιάριον ὑπάρχει κοινό στους

Ὁρθοδόξους Κόπτες Νεστοριανούς Μονοφυσίτες κατ' ἀνάγκην μᾶς παραπέμπει εἰς χρῆσιν παλαιάν πρό τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου πρό τοῦ Σχίσματος, ὅτε κοινά μετά τῆς πίστεως ἦσαν καί τὰ λειτουργικά ἔθιμα. Ὁ Συμεών Θεσσαλονίκης διδάσκει «ὅτι ἂν καί οἱ λαϊκοὶ μεταλαμβάνωσιν ὅλοι διά τῆς λαβίδος κατά τήν ὀπτασίαν τοῦ Ἡσαΐου τοῦτο συμβαίνει διότι οὐ χρή πάντας ἀμέσως μετέχειν τῶν Θεῶν τε καί μικρῶν». Ἀνάγκη ταξιαρχίας προηγοῦνται οἱ ἔσω, ἀκολουθοῦσιν οἱ ἔξω οἵτινες οὐδ' εἰς τὰς χεῖρας τόν Θεῖον Ἄρτον λαμβάνουσιν ὑποβεβηκότας τῇ τάξει καί τοῦ ἐσχάτου μέρους τελοῦντες τῷ βαθμῷ κᾶν ἀρετῇ ὑπερέχωσι.

Ἀρχαιότατον Σκεῦος εἶναι τό **Ἄρτοφόριον**, ἐν ᾧ ὁ Ἅγιος Ἄρτος φυλάσσεται διά τὰς ἐκτάκτους ἀνάγκας. Τοῦτο δέ καί πυξίδα καλεῖται καί περιστέριον ἢ περιστέρα διά τό σχῆμα αὐτοῦ ὑπεράνω δέ τοῦ Κιβωρίου ἐξαρτώμενον. Πλήθος μαρτυριῶν ὑπεστήριζον τήν φύλαξιν Ἁγίου Ἄρτου δι' ἐκτάκτους ἀνάγκας. Ὁ ἱστορικός Εὐσέβιος στό Βίο τοῦ Ἁγίου Διονυσίου Ἀλεξανδρείας ἀναφέρει περί γέροντος τινός Σεραπίωνος τοῦνομα ὅστις περί τήν τελευταίαν του εὐρικόμενος ἀπέστειλεν ἐσπευσμένα τόν ἐγγονόν του ὦρα νυκτός πρός τόν Ἱερέα ἐκζητῶν τὰς τελευταίας παρηγορίας τῆς θρησκείας. Συμφώνως πρός τήν ἐντολήν τοῦ Ἐπισκόπου του ἵνα οἱ τήν φθαρτήν ζωήν ἀμείβοντες ἀπαλλάσσωνται εὐέλπιδες, ὁ ἱερεὺς βραχύ τῆς Εὐχαριστίας παρέδωκε τῷ παδίῳ...καί μικρόν ἐκεῖνος καταβροχθίσας εὐθέως παρέδωκε τό πνεῦμα». Νά λοιπόν ἀρχαία μαρτυρία διατηρήσεως Ἁγίου Ἄρτου, ἀφοῦ πᾶσα ὑπόθεσις περί λειτουργίας τελεσθείσης ἐκτάκτως τήν στιγμὴν ἐκείνην ἀποκλείεται. Ὁ Ἅγιος Κυπριανός ὁ ἱερομάρτυς ὁμιλεῖ περί τοιοῦτου πυξίου. Διηγεῖται δέ καί ὁ Ἀμφιλοχίος Ἰκονίου «ὁ Μέγας Βασίλειος τόν Ἅγιον Ἄρτον

έμέρισεν εἰς τρεῖς μερίδας ὧν τρίτην ἐν τῇ χρυσοῦ περιστερᾷ ἐνέθηκεν ἥν ὑπὲρ τό
Θυσιαστήριον ἐξήρτησε». Διότι ἦτο ὑπερτάτη φροντίς τῆς Ἐκκλησίας νά προνοῆ
ὑπὲρ τῶν ἐξοδευόντων ὅπως «μή ἄνευ τῶν θείων ἐφοδίων ἀποβιῶσι», καθώς
ἐπιτάσσει καί ὁ 13^{ος} Κανὼν τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὁ εἰς ἔτι ἀρχαιοτέραν
τάξιν ἀναφερόμενος.

Καθὼς πλεῖστα ὅσα ἐκ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ τελετουργικοῦ οὕτω καί τό **θυμίαμα**
παρέλαβεν ἀπό τῆς συναγωγῆς ἢ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία. Ἡ Παλαιά Διαθήκη
διαγράφει τὸν μυστικὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς του διὰ τὸν Θεῖον Ναὸν αὐστηρῶς
καθωρισμένου θυμιάματος ὅπερ ἀπὸ τεσσάρων ἀποτελούμενον συστατικῶν: τῆς
στακτῆς, τοῦ ὄνυχος, τῆς χαλβάνης καί τοῦ λιβάνου ἐξ ἴσου μέτρου λαμβανομένων.
Θά ἐχρησίμευεν ὡς καθαρὸν ἔργον ἅγιον τιθέμενον ἀπέναντι τῶν μαρτυρίων τῆς
Σκηνῆς τοῦ Μαρτυρίου, θάνατον δέ τὴν τιμωρίαν ἐπαγγέλλεται κατ' ἐκείνου ὅστις
θά ἐτόλμα νά κατασκευάσῃ πρὸς βεβήλους χρήσεις θυμίαμα παρόμοιον ὥστε
ὀσφραίνεσθαι ἐν αὐτῷ. Ἐκαξολουθεῖ δέ νά συνοδεύει τὰς ἱερωτέρας τῆς πρωινῆς
καί ἀπογευματινῆς προσευχῆς στιγμὰς ὡς τό εὐπρεπέστερον τῆς προσευχῆς
ἔμβλημα κατὰ τὸν γνωστὸν στίχον τοῦ 140^{ου} ψαλμοῦ «Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή
μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου». Ὁ 3^{ος} ἀποστολικὸς Κανὼν ποιεῖτα λόγον περὶ
θυμιάματος κηροῦ καί ἐλαίου ὡς τῶν μόνων ἐν χριστιανικῷ Ναῷ ἐπιτρεπομένων. Ἡ
Συλβία ὁμιλεῖ περὶ **θυμιαμάτων καὶ θυμιατηρίων** ἐν Ἱεροσολύμοις: «λεχθέντων τῶν
ψαλμῶν, θυμιατήρια φέρονται ἐντὸς τοῦ Σηλαίου τῆς Ἀναστάσεως οὕτως ὥστε
ἅπανα ἡ Βασιλικὴ πληροῦται εὐωδίας. Κατὰ τό Ἀνώνυμον, ὁ Ἰουστινιανὸς πρὸς
χρησιν τοῦ Ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐποίησε θυμιατήρια ὀλόχρυσά τριάκοντα. Ὡς

πρός τό θυμίαμα διάφοροι άνεπτύχθησαν έρμηνείαι, ή πρωιμοτέρα εΐναι ή άνάτασις τοϋ νοϋ πρόσ τά ύψηλά, τό «άνω σχῶμεν τάς καρδίας».

Έν τῷ καιρῷ τῆς προσευχῆς πρακτικοί λόγοι έπιβάλλουσι σήμερον ὅπως έντός τοϋ Ίεροϋ Ναοϋ ύπάρχουν καί διάφορα άλλα άντικείμενα, τά ὅποια διακονοϋν τήν Θεϊάν Λατρείαν. Πρέπει ὅμως νά καταβάλλεται προσπάθεια ταϋτα πάντα νά μήν έμπίπτουν εΐς την Ίεράν παράδοσιν.

Τό **μυροδοχεΐον** εΐναι πολύ νεώτερον· τό σκεϋος αϋτό συνήθως εΐναι μικρογραφία τῶν Άμφορέων τοϋ Οΐκουμενικοϋ Πατριαρχείου, χρησιμοποιεΐται δέ τό περιεχόμενον του κατά τήν Άκολουθίαν τοϋ Χρίσματος έν τῷ Βαπτίσματι.

Ός πρόσ τόν **φωτισμόν**, ένθυμούμεθα ὅτι κατ' έντολήν τοϋ Θεοϋ έν τῇ σκηנῇ τοϋ Μαρτυρίου έλαμπεν ή Έπτάφωτος Λυχνία έκ καθαροϋ χρυσοϋ πεποημένη. Η έν τοΐς χριστιανικοΐς ναοΐς ύπαρξις φώτων δέν εΐναι δυσχερές νά έξιχνιασθῇ ιστορικῶς. Οΐ πρώτοι Χριστιανοί ύπῆρξαν εΐτε Ίουδαΐοι εΐτε εΐδωλολάτραι. Άμφότεροι δ' εΐχον κεκτημένην τήν συνήθειαν τήν ὅποϊαν έφύτευσαν εΐς τά κέντρα τῆς νέας λατρείας. Ό προαναφερθείς 3^{ος} Άποστολικός Κανών συνιστᾶ τήν εΐς τό Θυσιαστήριον προσαγωγήν τόσον θυμιάματος τῷ καιρῷ τῆς άναφορᾶς ὅσον καί έλαΐου εΐς τήν λυχνίαν. Έπίσης φῶτα έκαιον στούς τάφους τῶν Μαρτύρων. Φωταγωγοί δέ λυχνίαι έξήρχοντο έκ τοΐς Ναοΐς πρό τῶν Άγίων Λειψάνων ή Εΐκόνων. Έλαμπαδοφόρουν δέ μετά τό Βάπτισμα καί οΐ νεοφώτιστοι. Μετά φώτων δέ προεπέμποντο εΐς τήν τελευταΐαν γηΐνην των κατοικίαν καί οΐ κεκοιμημένοι άδελφοί. Άλλ' ίδίως πανέκλαμπροι άπό φῶς προέβαλλον οΐ Ναοί κατά τήν νύκτα τοϋ Πάσχα. Ό Εϋσέβιος ὁμιλεΐ περί λαμπάδων ίσομήκων κίωνων, διά τῶν ὁποίων ὁ

Μέγας Κωνσταντίνος τήν Ἱερά τοῦ Πάσχα διανυκτέρευσιν εἰς φωτεινήν ἡμέρα μετέβαλε. Παρατηροῦμε δε ὅτι τά φωτιστικά στοιχεῖα καί ὄργανα ποικίλουν καί εἰς τό σχῆμα καί εἰς τόν τρόπον. Ἔχομεν μονόφωτα εἰς τύπον τοῦ Σωτῆρος, τρίφωτα εἰς τύπον τῆς Ἁγίας Τριάδος, Σταυρούς πού φέρουν φῶτα ἐκ κηρίνων λαμπάδων καί ἐμφαίνουσι τάς δύο φύσεις τοῦ Θεοῦ. Παρά τοῦ Συμεῶνος πληροφοροῦμεθα ὅτι ἄλλα μὲν φῶτα τοῦ Ναοῦ ὀνομάζονται κύκλος καί ὑπεμφαίνουσι τάς ζώνας των πλανητῶν καί τό στερέωμα, ἄλλα ὄρθια στυλώδη καί πολύκλαδα εἰς τύπον αἰωροῦνται τοῦ παλαιοῦ πυρίνου στύλου τοῦ καθοδηγήσαντος εἰς τήν ἔρημον τοῦς Ἑβραίουσ. Ἄλλα ἐπτάλυχνα διά τά ἐπτά χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἄλλα δωδεκάφωτα διά τήν τῶν Ἀποστόλων χορείαν καί ἄλλα. Ἐντεῦθεν προῆλθον οἱ εἰς μέγεθος αὐξηθέντες καί ἐν πάσῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ γενικευθέντες πολυέλαιοι. Τήν θέσιν ὅμως πάντοτε κατεῖχε καί θά κατέχη ἡ ἀρχαϊκή λυχνία ἢ κανδήλα ἥτις συνδέει τάς σκέψεις μας μέ τοῦς τῶν Μαρτύρων τάφους. Τό πρός φωτισμόν καθιερωμένον ὑλικόν εἶναι ὁ κηρός καί τό ἔλαιον. Τήν σήμερον ὅμως, ὑπάρχοντος καί τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, δυνάμεθα κατ' οἰκονομίαν ἐν τοῖς κοσμικοῖς Ναοῖς νά διατηρήσωμεν τά σπουδαιότερα ἀγγεῖα μέ ἔλαιον καί κηρόν, χρησιμοποιοῦντες τόν ἠλεκτροφωτισμόν διά τά ὑψηλά καί δυσπρόσητα πολύφωτα. Ἡλεκτροφωτισμός κανδηλῶν τέμπλου καί Ἁγίας Τραπέζης ἀπαγορεύεται ἀπολύτως.

Τά **ἄνθη** τά ὅποια εἶχον καταστήσει τῆς πολυθείας τό ἔμβλημα εὐθύς μετά τήν νίκην τοῦ Χριστιανισμοῦ δέν ἤργησεν νά ἀποδοθῶσιν εἰς τήν λατρείαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Εἰς τοῦς τάφους τῶν Μαρτύρων φύλλα δέ καί κλάδοι ὑποστρώνοντο εἰς τό ἔδαφος. Περιγράφουσα ἡ Συλβία τήν πανάρχαιον τάξιν τῶν ἐν

τοῖς Ἁγίοις Τόποις Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν δέν παραλείπη νά μνημονεύση καί ὅτι κατά τήν Κυριακήν τῶν Βαΐων πάντες κρατοῦσι κλάδους ἐλαιῶν καί φοινίκων καί οὕτως ὁ Ἐπίσκοπος προπέμπεται μέχρι τῆς Ἁγίας πόλεως. Ὁ Αὐγουστίνος μνημονεύει ὅτι τυφλή γυναῖκα λαβοῦσα ἐκ τῆς χειρός τοῦ Ἐπισκόπου Προϊέκτου ἄνθη ἀποκείμενα ἐπί τῶν λειψάνων τοῦ Ἁγίου Στεφάνου «προσεγγισάσης ταῦτα εἰς τούς σκοτεινοὺς ὀφθαλμούς της παραχρῆμα ἀνέβλεψε». Ὁ δέ Βαλσαμών περί τῆς Βαῖοφόρου ἀναφέρει «κλάδους δέ φοινίκων καί μυρσινῶν βλέπων τούς ἀνθρώπους κατέχοντας καί τήν Βαῖοφόρον δοξάζοντας, ὁ δέ Κωδινός ὅτι παρεκτός τῆς ἀνθηφορούσης Βαῖοφόρου χάριν τῆς ὁποίας ἤδη ἀπό τῆς τοῦ Λαζάρου νυκτός καί τό ἔδαφος ἔχει καταστρωθῆ καί οἱ στύλοι ἔχουν διά μυρτινῶν δαφνῶν καί ἐλαιῶν περιενδυθῆ οὕτως ὥστε ἐπιφωσκούσης τῆς Κυριακῆς νά φανῆ ἐξαίφνης ὁ πρὸς τόν Ναόν περίπατος ἐν τῇ ἑορτασίμῳ περιβολῇ του. Ὅμιλεῖ περί δαφνοστρωσίας τοῦ Μεγάλου Σαββάτου· εἰς τό «Ἀνάστα ὁ Θεός κρίνων τήν γῆν» καί τόν διαρπαγμόν τῶν ἀνθέων ἀπό τοῦ λαοῦ, ὅπως καί ἐν ἡμᾶς σήμερον. Τά ἄνθη καί σήμερον ὅπως τό πάλαι κοσμοῦν τούς Ἱερούς Ναούς κατά τάς ἑορτάς ἐπί τό μεγαλοπρεπέστερον καί κατά τάς καθημερινάς ἐπί τό ἀπλούστερον. Ὁ ὕσσωπος ἐχρησιμοποιεῖτο ὑπό τῶν Ἑβραίων πρὸς θρησκευτικούς ραντισμούς καί ἀγνισμούς. Παρ' ἡμῖν δέ χρησιμοποιεῖται ὁ βασιλικός ἀποκληθεῖς οὕτως ὡς παρά τῆς βασιλίσης ἀνακαλυφθεῖς κατά τήν εὕρεσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καί μένει ἀδιάσπαστος μετὰ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐν ταῖς ἑορταῖς καί τοῖς Ἁγιασμοῖς.

Τό **Εἰκονοστάσιον ἢ Τέμπλον** εἶναι τό ξύλινον ἢ λίθινον ἐκεῖνιο διάφραγμα τό διαχωρίζον τό θυσιαστήριον τοῦ λοιποῦ Ναοῦ. Ὁ Συμεών Θεσσαλονίκης

μυστικολογεῖ περί αὐτοῦ ὅτι «τὴν διαφορὰν δεικνύει τῶν αἰσθητῶν πρὸς τὰ νοητὰ καὶ ὡς στερέωμα ἐστὶ, διακράτον ἀπὸ τῶν ὑλικῶν τὰ νοούμενα. Ὁ Εὐσέβιος τὸν ἐν Τύρῳ Ναὸν ἀνιστορῶν γράφει ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος Παυλῖνος «τό τῶν Ἁγίων Ἁγιον Θουσιαστήριον ἐν μέσῳ θείας αὐθιᾶς καὶ τάδε ὡς ἂν εἴη τοῖς πολλοῖς ἄβατα τοῖς ἀπὸ ξύλου περιέφραττε δικτύοις εἰς ἄκρον ἐντέχνου λειτουργίας ἐξησκημένοις». Τὸ ἀρχαῖον διάφραγμα χωρίσμα δὲν ὠμοίαζε πρὸς τὸ σημερινόν ἀρξάμενον ἀπὸ τῶν εἰκονομαχικῶν χρόνων. Οἰαδήποτε ἐν τούτοις καὶ ἂν εἶναι ἡ μεταξύ τοῦ προεικονομαχικοῦ καὶ μετεικονομαχικοῦ τέμπλου διαφορὰ ἢ οὐσία παραμένει καὶ εἰς τὰ δύο ἢ αὐτὴ: ὁ χρωματισμὸς δηλαδή τοῦ Ἱεροῦ Βήματος δι' ὄψεως μυστηριωδεστέρας ἢ ὁποῖα καὶ τώρα ἐπιτυγχάνεται μὲ τὸ ἐν χρήσει διάφραγμα καὶ τότε μετὰ τῶν κιγκλίδων ἐν συναφείᾳ μετὰ τῶν παραπετασμάτων. Τὸ κιγκλίδωμα δὲν ἦτο τὸ πᾶν ὑπερθεν ἐκρέμαντο βῆλα, καταπετάσματα τὰ ὁποῖα κατέπιπτον κατὰ τὰ κρισιμώτερα στάδια τῆς θείας ἱεουργίας ὅπως σὲ μᾶς τὸ καταπέτασμα τῆς ὠραίας Πύλης. Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος ἀναφέρων τὰ ἐγκλήματα τῶν Ἀρειανῶν σημειοῖ ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ βῆλα τῆς Ἐκκλησίας ἔκαυσαν μετὰ τῆς Ἁγίας Τραπέζης ἔμπροσθεν τοῦ πυλῶνος. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος εἰς τοὺς ἀκροατές του ἔλεγεν «ὅταν ἴδης ἀνελκόμενα τὰ ἀμφίθυρα τότε νόμισον διαστέλλεσθαι τὸν οὐρανὸν ἄνωθεν καὶ κατιέναι τοὺς ἀγγέλους». Εἰς τὸ τέμπλον διακρίνομεν τρεῖς θύρας. Τούτων τῶν θυρῶν ἡ μεσαία εἶναι γνωστὴ ὡς Βημόθυρα ἢ Ὠραία Πύλη ἢ Ἁγία Θυρίδια. Αἱ ἐκατέρωθεν αὐτῆς δύο ἄλλαι πλάγαι θύραι καὶ παραπόρτια ὀνομάζονται. Εἰς αὐτὰ εἰκονίζονται σήμερον οἱ Ἀρχάγγελοι ὡς φρουροὶ ἀκοίμητοι ἀποκωλύοντες τὴν εἰς τὰ ἄδυστα Εἴσοδον τῶν μὴ συγκαταριθμουμένων ἐν τοῖς Ἱεροῖς καταλόγοις. Ἡ τοιαύτη

ἀπεικόνισις προῆλθεν ἴσως ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης συνηθείας καθ' ἣν οἱ διάκονοι παρά τὰς πύλας τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ Ναοῦ τεταγμένοι ἐπετήρουν τοὺς οὕτως ἢ ἄλλως παρακολουθοῦντας τὴν ἱερουργίαν καὶ προσεῖχον μὴ τις παρεισδύσῃ ἀμύητος.